

Inspel till kommande proposition rörande forskningspolitiken från SUHF

Inledning

Sveriges universitet och högskolor är nationella men verkar på en global arena, i stark internationell samverkan. Vårt uppdrag är att skapa och förmedla ny kunskap, och samtidigt ständigt fördjupa reflexionen kring dess förutsättningar. Genom utveckling av nya områden för kunskapsbildning, i kombination med aktiva omvärldskontakter och förståelse av den egna rollen i det vidare kunskapssystemet, tar universitet och högskolor ett unikt ansvar för en god samhällsutveckling. Däri ingår fri grundforskning och utmaningsdriven, innovativ forskning men också en vidareutveckling av vilka samhällsutmaningar som är mest angelägna och hur de bäst kan mötas. I en tid då kunskapsresistens gör sig gällande även bland ledande beslutsfattare på olika håll i världen har lärosätena ett särskilt viktigt uppdrag. De måste, inom såväl forskning som högre utbildning, vara autonoma och garanteras akademisk frihet, för att kunna svara upp mot samhällets behov av kunskapsförsörjning. Detta kräver ett *grundlagsskydd för den akademiska friheten*, inte bara inom forskning utan också inom högre utbildning.

Öka statens investering i forskning som andel av BNP

Sveriges universitet och högskolor har ett stort ansvar i att möta, svara mot och vidareutveckla Agenda 2030 och tidigare definierade strategiska utvecklingsområden. Vi ska bidra genom en avgörande samhällspåverkan till det hållbara samhället genom stark forskning, utbildning och innovation. De tioåriga forskningsprogrammen kring samhällsutmaningar som lanserades i den förra forskningspropositionen är här en viktig beståndsdel. Genom sin komplexitet kräver dessa utmaningar flervetenskaplig samverkan. Vi kan och behöver också utveckla samspelet i den vidare kunskapsekologin där andra aktörer, livslångt lärande, digitala möjligheter och öppen vetenskap stimulerar och möjliggör radikala förändringar. De kan bäst realiseras med hög grad av autonomi och rådgighet för universitet och högskolor, i nära samverkan med andra aktörer i samhället. Januariöverenskommelsen nämner forskning endast i en bisats – men kompetensförsörjningen för industri och samhälle är nödvändig för att hela Sverige ska kunna fungera och utvecklas. Här har lärosätena, med sin forskningsbaserade kunskap, en absolut nyckelroll.

Internationella rapporter visar att investeringar i högre utbildning och forskning ger en femfaldig avkastning.¹ Under senare år har satsningarna varit relativt stora, men

---

¹ <http://www.vlir.be/media/docs/impact/VLIR%20Economic%20Impact%20Report%2011Dec17.pdf>
<https://biggareconomics.co.uk/finnish-universities-sector-economic-impact-study>
<https://www.leru.org/news/the-economic-contribution-of-leru-universities-2016>

förstärkningen täcker samtidigt inte kostnadsuppräknningar och är mindre än vad många andra länder mobiliserar. Sverige bidrar under 2019 med endast 0,75% av BNP till statliga investeringar i forskning. Därmed ligger vi, med mindre än 1% av BNP, lägst i Skandinavien, vilket är allvarligt för ett land som fortsatt internationellt hävdar sin position som ledande kunskapsnation.² Även den europeiska forskningsbudgeten, särskilt den fria forskningen inom Europa med medel bland annat till ERC, behöver värnas mot nedskärningar. En förstärkt forskningsinsats är en nyckel till vår förmåga att möta samhällsutmaningar liksom till stärkt svensk och europeisk konkurrenskraft.

Stärk forskningsinfrastrukturen

Behovet av ytterligare investeringar i nationell forskningsinfrastruktur är också en avgörande fråga för Sveriges framtida konkurrenskraft. Situationen är allvarlig och Vetenskapsrådet saknar medel för ny infrastruktur redan 2021. Stora investeringar har redan gjorts för att gemensamt – mellan universitet, högskolor och företag – kunna möta de globala samhällsutmaningarna och utbilda för framtida kompetens inom industri och samhälle. Det innebär stora möjligheter för hela landet. Det innebär samtidigt en risk för direkt kapitalförstöring om dessa infrastrukturer inte kan utnyttjas och utvecklas fullt ut. Den långsiktiga finansieringen av MAX IV måste säkras, och SciLifeLab behöver stärkas för att tillmötesgå det ökande nationella behovet av forskningsinfrastruktur inom livsvetenskaperna. Åtagandet för ESS måste även klaras av utan att utarma övrig infrastruktur. Inte minst behöver också finansieringen för och den nationella hanteringen av e-infrastruktur säkras, vilket är en angelägenhet för samtliga lärosäten i landet, och ett område där Sverige ligger efter i internationell jämförelse. Lärosätenas idag välutvecklade samarbete i infrastrukturfrågor, i dialog framför allt med Vetenskapsrådet, är här helt central – liksom samarbetet med industrin. Lärosätena bör, som förvaltare, utvecklare och användare av forskningsinfrastruktur, ges inflytande och ta ansvar.

Öka lärosätenas rådighet genom det direkta statsanslaget

Som SUHF tidigare framfört i sitt remissvar till styr- och resursutredningen vill vi återigen framhålla att (1) styrningen ska främja akademisk frihet, kvalitet och ansvarstagande, (2) styrningen ska främja ett rollsäkert samhällsansvar och (3) styrningen ska främja lärosätenas strategiska handlingsförmåga.

Idag är det svenska finansieringslandskapet fragmenterat och balansen mellan andelen lärosätensanslag och externa bidrag är synnerligen skev: en minskning av de direkta anslagens andel av lärosätenas totala forskningsintäkter från 51% till 44% har skett under perioden 1997–2017. En ökad finansiering genom direkta statsanslag behövs för att ge utrymme för strategisk förnyelse och långsiktig kompetensförsörjning. Dagens balans mellan basfinansiering och konkurrensutsatta medel, kombinerat med krav på sam- och medfinansiering från många finansiärer, som binder upp stora delar av basanslaget, leder till att strategiska beslut flyttas till aktörer utanför lärosätena.

---

² <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/utbildning-och-forskning/forskning/statliga-anslag-till-forskning-och-utveckling/pong/statistiknyhet/statliga-anslag-till-forskning-och-utveckling-2019/>

SUHF vill därför understryka vikten av att basfinansieringen förstärks och medfinansieringskraven från statliga finansiärer begränsas. Olika lärosäten har olika förslag på hur detta kan göras och SUHF hänvisar här till lärosätenas respektive inspel.

Forskningens och utbildningens kvalitet är en kärnfråga för lärosätena och kvaliteten måste stå i fokus för all verksamhet. Att verka för ökad jämställdhet vid universitet och högskolor är en central komponent i kvalitetsarbetet. SUHF välkomnar en fortsättning och fördjupning av arbetet med jämställdhetsintegrering på våra lärosäten. Detta arbete, som ska genomsyra lärosätenas samtliga processer, är genomgripande och långsiktigt, och gagnas därmed inte av ytterligare, mer kortsiktiga styrmekanismer.

Det ackumulerade myndighetskapitalet vid landets lärosäten anförs ofta som ett argument mot ökade resurser till sektorn. Dess existens är dock ett resultat av den finansieringsmodell som infördes av riksdagen 1993, som gav lärosätena denna möjlighet för att brygga över fluktuationer över tid i studenttillströmning och extern finansiering. Att högskolor och universitet, till skillnad från andra myndigheter, har och använder denna möjlighet är alltså resultatet av övervägda och strategiska politiska beslut. Idag utgör myndighetskapitalet en viktig, men i förhållande till lärosätenas totala omsättning begränsad, resurs för strategisk användning till olika satsningar.

Stärk sambandet mellan forskning och utbildning

Det är inte möjligt att tala om forskningspolitik utan att också tala om utbildning; övergången dem emellan är sömlös. En samlad högskoleproposition, som SUHF bejakade i sitt remissvar på styr- och resursutredningen, skulle förtydliga detta samband.

Enligt SULF:s beräkningar har dock en stark urholkning av utbildningsprislapparna skett i reella termer sedan mitten av 1990-talet, motsvarande 6,8 miljarder kronor, beroende på produktivitetsavdraget.³ Denna urholkning har lett till betydande kvalitetsförsämringar, bland annat på grund av minskade resurser för lärarledd undervisning. SUHF anser därför att produktivitetsavdraget för både högre utbildning och forskning bör slopas. Det minskar lärosätenas möjligheter att bedriva utbildning och forskning av hög vetenskaplig kvalitet och motverkar den roll som ledande kunskapsnation som är målet för svensk forskningspolitik.

Att forskning och utbildning hör samman betyder också att forskningsanknytningen av utbildningarna behöver vässas. Ett stort problem på utbildningssidan som har nära samband med forskningen är den stora ökningen av utbildningsplatser inom professionsutbildningarna, exempelvis lärar- och vårdutbildningar, som inte kopplats till någon förstärkning på forskningssidan. Det är nödvändigt att säkra forskningsbaseringen av våra utbildningar, liksom att säkra utbildningsanknytningen inom forskningen. Även den verksamhetsförlagda utbildningen är i sammanhanget av stor betydelse.

De stora behov vi ser på arbetsmarknaden av viktiga professionsutbildningar – lärare, sjuksköterskor – måste gå hand i hand med en utvecklad forskning inom dessa områden. Långsiktighet i politiken är A och O för forskning och högre utbildning, det betonades såväl i

---

³ SULF (2018). Systemfel i kunskapsfabriken - om urholkning av ersättningsbeloppen till högre utbildning.

den förra forskningspropositionen som i styr- och resursutredningen. Det gäller inte minst forskningsanknytningen av professionsutbildningarna. ULF-verksamheten bör permanentas om en utvärdering av projektet visar att detta är ett framgångsrikt sätt att stärka forskning om skolan, och därmed en möjlighet till en sådan långsiktigt hållbar nationell lösning.

De enskilda utbildningsanordnarnas problem med ett lägre basanslag än jämförbara statliga lärosäten behöver nämnas i sammanhanget. Även de konstnärliga utbildningarna har idag en svag forskningsbas och kan heller inte söka infrastrukturmedel. Konsten är en arena för det fria ordet och den utgör en av grundbultarna i ett demokratiskt samhälle. Kulturen har även en stor betydelse för samhällsekonomin. Den konstnärliga forskningen bör genom ökade resurser få möjlighet att ytterligare fördjupa samtidskonstens betydelse för våra levnadsvillkor. Konstnärlig forskning bidrar såväl till samhällets utveckling som till att möta samhällsutmaningarna.

Kompetensförsörjningen för hela samhällets behov med en solid forskningsbas är ett av lärosätenas viktigaste uppdrag, och det livslånga lärandet, som idag också står i fokus för samhällsdebatten och för landets lärosäten, är bland annat ett sätt att hantera globaliseringens risker och samhällets behov av snabb omställning mot digitalisering och hållbarhet. Både livslångt lärande och kompetensförsörjning generellt förutsätter en nära koppling till forskningen; det är lärosätenas självklara ansvar att både skapa och förmedla forskningsbaserad kunskap.

Som konstateras i styr- och resursutredningen låter sig det livslånga lärandet delas in i åtminstone fyra kategorier: fortbildning, vidareutbildning, karriärväxling och bildning. Det kan handla om uppdragsutbildning vid lärosätena, om öppen, nätbaserad utbildning, om utbildningar utförda av forskare på företag eller om att takbelopp används, exempelvis för fristående kurser. Finansieringen av det livslånga lärandet är en fråga i sig, men SUHF vill betona att det inte är önskvärt med särskilda, riktade medel öronmärkta för ändamålet. Däremot måste finansieringsformer skapas för det ökande behovet av fort- och vidareutbildning. De länder som idag har en särskild fort- och vidareutbildningsdel i sitt utbildningssystem är ytterst oflexibla, medan vi i Sverige har en unik flexibilitet i systemet. Formerna för fort- och vidareutbildning av yrkesverksamma behöver utvecklas, vilket är ett ansvar för lärosätena och andra utbildningsaktörer.

Lärosätenas ansvar i relation till andra aktörer

Universitet och högskolor har, och vill axla, ett grundläggande ansvar vad gäller rekrytering och finansiering av karriär- och tillsvidareanställningar, och därmed även i dimensioneringen av det antal lärare och forskare som är verksamma vid lärosätena. I dialogen med de externa finansierarna handlar det också om rollfördelningen; om vem som gör vad. Här är vi därför eniga med Vetenskapsrådets vägvalsrapport om att lärosätena i normalfallet bör stå för finansieringen av tillsvidareanställningar via basanslaget, och att externa medel bör användas till ett mer begränsat antal tidsbegränsade anställningar, såsom post docs, samt för projektrelaterade kostnader för tillsvidareanställda. Alltför stora bidrag till tidsbegränsade anställningar skapar dock en risk för att lärosätena omvandlas till "forskarhotell", där mer resurser växlas ut i större verksamhetsvolym utan nödvändig kvalitetsökning.

Även arbetet med omställningen till *öppen vetenskap*, där regeringen i den förra forskningspropositionen gav en tydlig inriktning, bedrivs idag i samverkan mellan

forskningsfinansiärer och lärosäten. Transparens och kvalitet är viktiga ledord i detta arbete. E-infrastruktur för forskningsdata har redan nämnts, där Vetenskapsrådet och SUHF nu gemensamt tillsatt en arbetsgrupp för att ta fram en ny nationell organisationsmodell för e-infrastruktur för forskning. Som föreslogs av KB i dess utredning om öppen tillgång till publikationer har även en partssammansatt grupp, bestående av företrädare för Vetenskapsrådet, Formas, Forte och VINNOVA samt för SUHF, påbörjat ett gemensamt arbete för en översyn av betalningsströmmarna i samband med att allt fler transformativa avtal träffas med de vetenskapliga förlagen. Här krävs fortsatt tydligt politiskt stöd, med lyhördhet för forskningens behov.

Rollfördelningen avser dock inte enbart relationen mellan finansiärer och lärosäten, utan också mellan olika finansiärer – där en viktig aspekt är att olika finansiärer har olika uppdrag. Vetenskapsrådets unika och viktiga uppgift är att finansiera fri och nyfikenhetsbaserad forskning som utgör grundval för såväl innovation som för samhällsutveckling. De samhällsutmaningar som identifierades i den förra forskningspolitiska propositionen är alltså aktuella och stöds av stora satsningar från regeringen riktade till olika finansiärer. Identifieringen och formuleringen av nya utmaningar bör ske i dialog mellan regeringen, finansiärerna och lärosätena. Formuleringen av forskningsfrågorna är sedan forskarnas uppdrag. SUHF ser därmed inget behov av att, som Vetenskapsrådet föreslår i sin vägvalsrapport, inrätta ett särskilt strategiskt råd med uppgift att föreslå områden för strategiska forskningssatsningar.

Etik och god forskningssed är av avgörande betydelse inom all forskning, och frågan har under senare år stått i fokus för såväl regeringen som för lärosätena. Med införandet av "Oredlighetsnämnden" från årsskiftet uppstår en tydlig gränsdragningsproblematik i att vissa ärenden framgent ska hanteras av den kommande nämnden, utifrån en snävare definition av oredlighetsbegreppet, samtidigt som andra former av avvikelser från god forskningssed alltså ska hanteras av lärosätena själva. Det är angeläget att bevaka hur praxis här utvecklas. Som en konsekvens av pågående diskussioner i sektorn kring den sistnämnda typen av avvikelser har SUHF:s arbetsgrupp för etikfrågor också arbetat fram ett förslag till nationell rekommendation av en kodex för forskningens integritet, som för närvarande bereds inom organisationen.

Vi vill även påtala en aspekt som idag inte fungerar i systemet, nämligen att Statens ansvarsnämnd, inte lärosätenas egna personalansvarsnämnder, alltså för statliga lärosäten hanterar ärenden där professorer fällts för vetenskaplig oredlighet – en historisk rest från systemet före 1993 när professorerna anställdes av regeringen. Det kan i praktiken innebära att en professor i en forskargrupp inte ges någon påföljd i Statens ansvarsnämnd medan forskare i samma grupp ges påföljd i personalansvarsnämnd, vilket inte är en konsekvent hantering. SUHF har tillskrivit departementet om detta och önskar en ändring i systemet så att ansvaret framgent genomgående åvilar personalansvarsnämnderna. Etik och god forskningssed utgör en vital beståndsdel i SUHF:s ramverk för det nya kvalitetssystem för forskning som idag byggs upp på samtliga lärosäten. När nu också ett nytt system för hantering av vetenskaplig oredlighet införs från årsskiftet är det vårt ansvar som lärosäten att bidra till nationell rättssäkerhet.

Avslutning

I en föränderlig och globaliserad värld blir forskning och högre utbildning allt viktigare. En ständig utveckling av formerna krävs och SUHF vill betona att lärosätena i hela landet har ett gemensamt ansvar och gemensamma utmaningar vad gäller att axla de förändrade kraven. Vi är villiga att anta dessa utmaningar, som kräver god samverkan och dialog såväl med regeringen som lärosätena emellan, och mellan lärosäten och andra aktörer i samhället. Vi hoppas på gehör för ett sådant synsätt i den forskningspolitiska propositionen.